

811.112.2'373.611

811.163.41'373.611

<https://doi.org/10.18485/sj.2019.24.1.7>**БОЖИНКА М. ПЕТРОНИЈЕВИЋ***

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Оригинални научни рад

Примљен: 09. 10. 2018.

Прихваћен: 15. 01. 2019.

ЦИРКУМФИКС – СТАТУС И ФУНКЦИЈА У НЕМАЧКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се анализирају творбене конструкције у немачком и српском језику са *циркумфиксом* као непосредном конституентом (НК); *циркумфикс* као увезани *префикс + суфикс*, придодат бази твори *деривате*, а у њима истовремено *суфикс* има функцију *синтаксичке транспозиције*, а *префикс семантичке модификације*. У српском језику, иако ређе, суфикс може имати и функцију *семантичке модификације*. Најчешћи деривати као резултат тог процеса су у оба језика *глаголи*, нешто ређе *именице* (N), изузетно ретке у немачком, чешће у српском, те *адверби* (прилози) у српском, продуктивнији у односу на именице.

Кључне речи: префикс, суфикс, циркумфикс, непосредна конституента, функције: семантичка модификација и синтаксичка транспозиција, семантички образац, синтаксички образац, деривација.

1. Увод. У „Језичном савјетнику”: › Društvo › Društvene znanosti › Jezikoslovlje (www.forum.hr/showthread.php?p=39121385 – 5.3.2018) наилазимо на опаску да је појам *циркумфикс* прилично „егзотичан”, да се у немачком језику такав *афикс* крије под називом *конфикс* и да може да се нађе у партиципу перфекта <нпр.. **ge-frag-t**> (уп. Куна 2006а:167); и не на крају питање да ли он (*циркумфикс*) уопште постоји, ако постоји *префиксално-суфиксална творба*. Овакво гледање на *циркумфикс* као нигде другде у литератури незабележено

---

* colic ristivoje <cristivoje@sbb.rs>

(не само у кроатистичкој, већ опште узев и у сербокроатистичкој, а добрим делом и германистичкој) отвара проблем суштине појма *циркумфикс*. Наведена опаска ставља на овај начин под знак питања проблем *статуса* како *циркумфикса* тако и *конфикса* јер се у примеру <ge-frag-t> ради о морфолошкој а не о творбеној структури. Она је предметом морфологије као научне дисциплине и везује се за морфолошку категорију *темпус*. На другој страни *конфикс* је предметом новије дериватологије као научне дисциплине и спада у категорију *везаних основичких морфема* и нема додира са *циркумфиксом*. У нама доступној сербокроатистичкој дериватолошкој литератури скоро да се и не помиње назив *циркумфикс*, а у случају да се и помиње, своди се углавном на објашњење да је то „афикс око основе, што би значило и испред и иза основе” (Шипка 2005: 28), без даљих објашњења, уз претпоставку да се под *афиксом* подразумева творбена категорија.

Као синоними овоме термину у литератури се јављају и други називи: *дисконтинуирани морфем* / *префиксално-суфиксална творба* или *дисконтинуирана афиксална комбинација* – *diskontinuierliche Affixkombination* (уп. Fleischer/Barz 1992: 312, Donalis 2005: 114, Клајн 2003: 26 и сл.). Статус и функција *циркумфикса* остају у наведеној литератури делом ипак нетакнути и необјашњени. Нешто ближи чини нам се Моч (1999: 12) који уводи и задржава назив *циркумфикс*; на њега се надовезују новији радови иако не следе увек његов семантички модел. И он (Моч) слично дефинише *циркумфикс* као и претходници и види га као комбинацију *суфикса* и *префикса* који допуњавају *основу/базу* како на почетку тако и на крају¹. Та комбинација постаје код њега видљива на творбеним обрасцима (*Wortbildungsmuster*), из којих се јасно ишчитава *структура* речи и функција њених конститутивних елемената као НК. Упореди:

[SM; (ge) –PFv- (e)] – *das Geschreie, Gebrülle* (Motsch, W. 1999: 426)

SM је ознака за *семантички образац* (semantisches Muster), а скраћеница PFv означава *вербалну базу*. Поред наведеног обрасца су *именички деривати* као илустрација за наведени творбени образац, редак и једино могућ у номиналном пољу, у немачком језику, који помоћу наведеног циркумфикса [ge.....e] од глагола (V) изводи *именицу* – *дериват* (N). Интересантном ће бити зато анализа корпуса са *циркумфиксом* и посебно поређење са српским језиком о коме скоро да немамо података.

2. Корпус. *Циркумфикс-деривати* као илустрација у тексту су у прегледаној литератури, напред назначеној и оној делом свесно изостављеној, прожети појединачним примерима, без структуре и текста. Та чињеница оте-

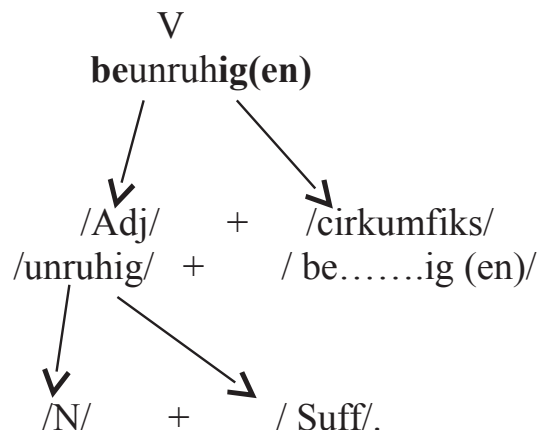
¹... „und **Zirkumfixe**, d.h. Kombinationen aus Suffix und Präfix, ergänzen den Stamm sowohl am Anfang als auch am Ende”. (Моч 1999: 12)

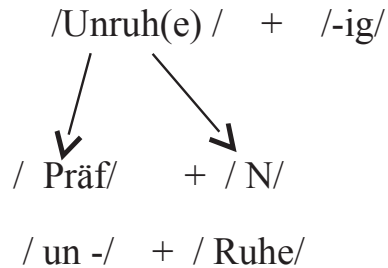
жава могућност спознаје *структуре* самог *циркумфикс-деривата* и функције његових конститутивних делова (НК). Отуда се корпус нужно наметнуо као база истраживања, посебно у српском језику, где једва да имамо било каквих података изузев код Клајна, који „*префиксално-суфиксалне творенице*” своди на именице (N), илуструјући их следећим примерима: *довратак*, *запећак*, *надимак*, *понедељак*, *заселак*, *напрстак* и сл. (Клајн 2003: 26). Корпус кога смо случајним узорком успоставили не везујући се за конкретне текстне врсте открива већ при површној анализи неочекивано, а понегде и површно и погрешно тврђено како се *циркумфикси* најчешће појављују у језицима који су богати префиксима као што су немачки и холандски (детаљније код Тафра и Кошутар 2009: 98). Узорак, пак, у немачком корпусу то не потврђује и приметно је нижи у односу на српски као далеко продуктивнији са разганатијом структуром у односу на немачки. Промер би био 1/3 у корист српског. О детаљима у следећим поглављима.

3. СТАТУС И ФУНКЦИЈА ЦИРКУМФИКСА. Полазну хипотезу овог рада чини спознаја да *деривати*, па и ови са *циркумфиксом*, представљају јасно уређену хијерархијску *структуру* од две непосредне конституенте (НК) при чему 2. НК (*префикс + суфикс*) има функцију *синтаксичке транспозиције*, што значи да додат на *базу* мења врсту речи или семантичку класу; суфикси као део *циркумфикса* могу, мада ређе, и сами да имају функцију *семантичке модификације* попут *префикса*. Код *циркумфикса*, иако је он део 2.НК он и даље задржава функцију *синтаксичке трансозиције* уз истовремену *семантичку модификацију* путем *префикса*. Тако спојени они се могу комбиновати само са одређеним *базама* (дакле рестриктивни принцип) и градити одређене творбене обрасце. *Основа/база* може по облику бити симплекс или структура. У овом случају разлагање је нешто компликованије.

Као илустрацију навешћемо два примера, по један у сваком језику, и описати их преко дијаграма како би релација била јаснија. Упореди:

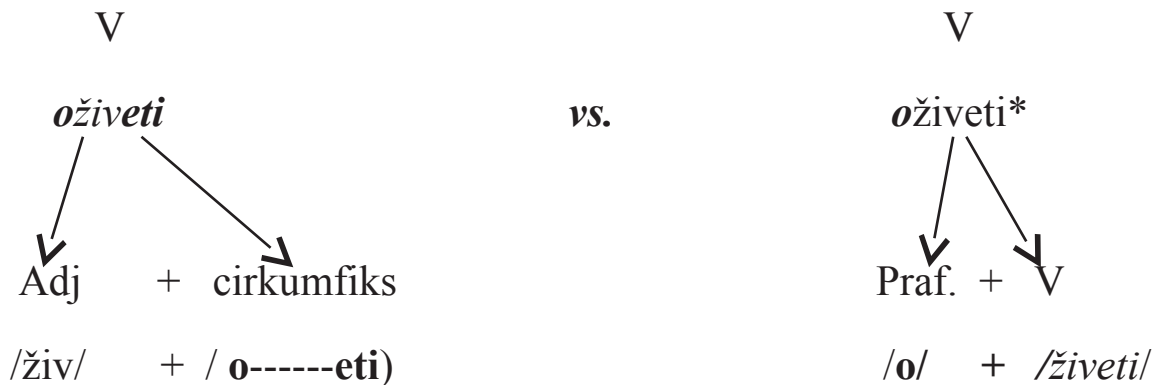
- 1) *Aber vielleicht war es das, was mich **beunruhigte**.* (W. Herrndorf :Tschick 2015: 159)

Глагол *beunruhig(en)* је на основу дијаграма јасно *циркумфиксни дериват* као структура са **Adj.** као *основом/базом која суфиксацијом уз истовремену префиксацију изводи глагол* са одређеним семантичким обележјем. Суфикс се налази и даље, дакле, у *функцији синтаксичке транспозиције* и мења врсту речи *Adj > V*. Сличну структуру пратимо и у српском:

- 2) *И одједном чудно се нешто догодило,
Као реч чаробна нека да се рекла,
Оживела је на зиду слика.* (Десанка Максимовић (<http://zdm.nb.rs/1-tom.pdf>))

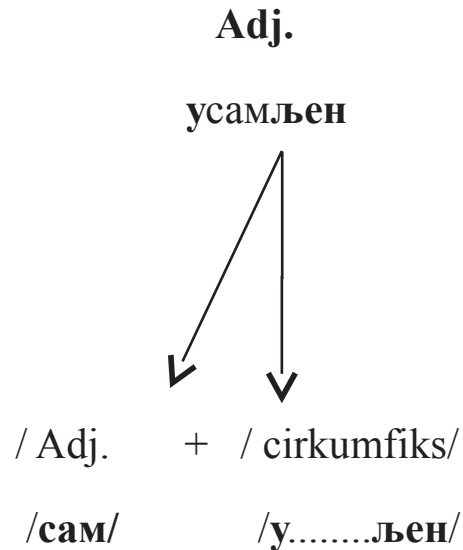

Иако су обе речи *деривати*, само прва је изведена *циркумфиксом*, друга је префигирана *с префиксом* у *функцији семантичке модификације* уз глагол као 2. НК.

Увидом у корпус да се закључити како *циркумфикс* може имати и *функцију семантичке модификације* у којој учествују како *префикс* тако и *суфикс*. Тај образац је веома продуктиван, среће се у српском и далеко је продуктивнији од немачког. Упореди:

- 3) *Усамљен* је и онај коме душу дам,
усамљена сам и ја, и узалуд молим. (Десанка Максимовић (<http://zdm.nb.rs/1-tom.pdf>))

На дијаграму би ова структура изгледала на следећи начин:

4. ЦИРКУМФИКСИ У НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ. Анализа корпусног материјала на немачком језику јасно показује да *циркумфикси* не спадају у продуктивна средства творбе попут *суфикса* или *префикса* са одговарајућим дериватима. Код глаголских деривата Доналис (2005: 122) сматра да постоје само два *циркумфикса* : *be----ig i in.....(is)ier* а као *базе* према њој функционишу искључиво *именице (N)* и *придеви (Adj.)* *Циркумфикси* су тако *ограничени на базе*, и функцију *синтаксичке транспозиције* уз истовремено наглашену *семантичку модификацију*.

4.1. ГЛАГОЛСКИ ЦИРКУМФИКС-ДЕРИВАТИ спадају у најфреквентнији тип *циркумфикс-деривата* са структуром:

/N/ + / ver-/be-/ent-/ über- ..... (-en)/ > V,

коју многи поимају као вербални дериват са *нултом-морфемом*, **-Ø**, а **-en** узимају за граматичку морфему која маркира *инфинитив* (детаљније о томе код Фермерш 2011–2012). Анализа корпуса нас ипак упућује на закључак да је **-en** *полифункционална морфема*, а да у функцији *синтаксичке транспозиције* има статус *творбене морфеме*. На овај закључак упућује и Турмаир (2000: 220) по којој и глаголи имају творбене морфеме у које она убраја **-eln** и **-ern**; Флајшер (1969: 286–291) ове сврстава у проширене суфиксе (*Suffixerweiterung*), а основа им је суфикс **-(e)n**. У даљем тексту, ослањајући се на Флајшера (1969) горе описану структуру бележимо са **(-en)**, односно са **-ig(en)**, **-er(n)**, **el(n)** ако су део циркумфикса као код **be ----ig(en)** и сл.

N је иначе у нашем корпусу најчешћа *база* код глаголских *циркумфикс-деривата*, а то исто важи и за префикс **ver-** у комбинацији са суфиксом **(-en)**

/-ig(en) као у: *vergolden*, *verhexen*, *versumpfen*, *verwalden*, *verwüsten*, и сл.
Упореди:

- 4) *Paul wohnt jetzt praktisch im Wald mit seiner Mutter und versumpft.* (W. Herrndorf: Tschick 2015: 22)
- 5) *... war es wahrscheinlich auch tot, zerstört, von zwei Weltkriegen verwüstet.* (W. Herrndorf: Tschick 2015: 174)
- 6) **Schöne Wohndekorationen lassen sich einfach selbst vergolden** (www.sueddeutsche.de › Gesellschaft – 29.04.2018)
- 7) *Ist das ein aus der Kindheit rührendes Rollenmodell? Geht es um Wildsein, wollt ihr jemanden verhexen.* (<https://www.google.rs/search?biw=1366&bih=651-29.04.2018> – 29.04.2018)
- 8) *„Unser Ziel ist es, das Gebiet so nah wie möglich in seinen ursprünglichen Zustand zu bringen“, so Lüken. „Damit wollen wir verhindern, dass es weiter verwaldet.“* (https://www.weser-kurier.de/.../osterholzer-kreisblatt_artikel,-Raus-a... – 10.03.2018)

Далеко ређе у корпусу се срећу и други горе наведени префикси који са суфиксом (циркумфикс) придодати бази **N** творе вербалне деривате. За разлику од префигираних глагола, њихов број је овде далеко мањи. По правилу реч је о онима који спадају у орнативне глаголе, па отуда и префикс **be-** као у:

/N/ + / **be-.....(-en), -ig(en)** / > V

Илустрације ради упореди:

- 9) *Doch der Arzt bescheinigte mir schließlich, dass ich mich vergiftet hatte», erinnert sich Acosta...* (<https://jungle.world/artikel/2017/.../arbeitskampf-auf-den-Plantagen> – 10.03.2018)
- 10) *... bedenken Sie bitte, dass die Geburt dem Standesamt angezeigt werden muss und dass das Standesamt verschiedene Papiere von Ihnen benötigt, um die Geburt zu beurkunden.* (www.nauen.de/dienstleistung/anzeigen/id/.../geburt,-beurkunden.ht... – 10.03.2018)

Нешто ређе у корпусу се јавља и префикс **ent-** као антоним од **ver-** и **be-** у примерима попут:

- 11) **Abzugsprämie soll Dörfer entvölkern** (www.spiegel.de › Politik › Deutschland – 12.03.2018)
- 12) *Aus Wäldern werden Wüsten Und es erklärt, warum es möglich ist, dass das Land Schritt für Schritt nahezu komplett entwaldet wird, ohne dass jemand etwas dagegen sagt.* (www.heiko-gaertner.de/kommentar_1421-12.03.2018)

са структуром:

/N/ + / **ent-** ..... **-(e)n, er(n)** / > V

Појединачно могући су и други *префикси*, али изузетно ретко, који чине *циркумфикс* попут **über-** у примеру:

- 13) *Natürlich, die Benzinpumpe überbrück(e)n.* (W. Herrndorf: Tschick 2015: 116: Tschick)

По фреквентности приближно глаголским дериватима са N-базом у корпусу се срећу и *циркумфикси* са **Adj** као базом. Међу префиксима се и даље срећу **ver-** и **be-**, а са њима конкуришу и префикси **er-** и **ent-**, који у комбинацији са *вербалним суфиксом* творе *циркумфикс*, а заједно придодати бази **Adj**. образују *вербалне циркумфикс-деривате*. Творбена структура ових деривата дала би се описати на следећи начин:

/Adj. / + / **ver-/be-/er-/ent-** ..... **(-en), -el(n), – er(n)** / > V

Упореди:

- 14) *Der Schaffner: Nur, wenn Sie die mitreisenden Damen nicht belästigen!* (Eulenspiegel 2006: 40)
- 15) *„Oh”, sagte Herr K. und erbleichte.* (Wolfgang Herrndorf 2015: 53 : Tschick)
- 16) *Glücklicherweise konnte er sich der Erschaffenen sicher sein, dass diese Vorzeit nicht verblödet wurde.* (<https://books.google.rs/books?isbn=3842359292> – 21.03.2018)
- 17) *Sie kann und wird unsere Gesellschaft bereichern, wenn es uns gelingt, diejenigen, die zu uns kommen und bleiben werden, rasch zu integrieren.* (<https://www.morgenpost.de> › New Articles – 21.03.2018)

4.2. ИМЕНСКИ ЦИРКУМФИКС-ДЕРИВАТИ. Увидом у немачки корпусни материјал наилазимо на потврду да су у творбеном систему немачког језика могући али изузетно ретки и *циркумфикс-деривати* код именица (N), што тврде и Флајшер и Барц². Овај образац познаје само један *циркумфикс*, и то као комбинацију само једног префикса (**Ge-**) и једног суфикса (**-e**), који као друга НК [циркумфикс **Ge.....e**] придодат искључиво глаголу као бази/основи, твори *именске деривате* са неактивним суфиксом у функцији синтаксичке транспозиције. База може бити глагол (*транзитивни* и *интранзитивни*), а искључене су следеће групе глагола : *рефлексивни, префигурирани, модални* и сл. Детаљније о овоме код Флајшер/Барц (2012: 266). Као илустрација могу да послуже следећи примери:

² „Die Modelle der Zirkumfixderivation sind beim Substantiv nur schwach entwickelt” (Флајшер/Барц 2012: 118).

- 18) ... *jedenfalls begegneten wir auf dem ganzen Weg durchs Gelände nur Schafen und Kühen.* (Wolfgang Herrndorf 2015: 173: Tschick)
 19) *Vom Bett aus konnte ich das Meer sehen und Nachts hörte ich das Getöse der Wellen.* (<https://www.holidaycheck.de> › ... › bewerten – 13.03.2018)

Из корпусног материјала лако се ишчитава да база именских циркумфиксних деривата може бити искључиво глагол, што потврђује горе изнету тезу, те би структура овог творбеног обрасца гласила:

/V/N/ + /Ge- ..... -e/ > N, das,

а може се срести и код најпродуктивнијих структура: **Gefrage, Gelache, Gelaufe, Gelese, Geschreibe, Getanze** са *транзитивном* и *интранзитивном* глаголском базом, како јаким тако и слабим глагола. Детаљније о овоме код Флајшера 1969: 170–172.

Других циркумфикса, посебно суфикса као његовог дела, нема па је тако немачки творбени систем далеко сиромашнији и мање креативан у односу на српски, бар кад су *изведенице* у питању.

5. ЦИРКУМФИКСИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ. *Циркумфикси* у српском језику бележе сличан творбени образац као и немачки али далеко продуктивнији и креативнији. То се јасно може закључити на основу анализе српског корпусног материјала, а овај показује да се наведена тврдња односи како на *број и врсту база* у поређењу са немачким језиком, тако и на *број и врсту префикса и суфикса*, спојених у *циркумфикс*. Искључивањем структуралне методе из описа *деривата са циркумфиксом* као *парафразе* неретко у литератури доводи до погрешних закључака и интерпретација. У том контексту Т. Билешић (2010: 29) се позива на Бабића (2002: 563) и указује како он разликује и *прилошке циркумфикс-деривате* са суфиксима: **-це, -ице, -имке** (продуктивни) те **-ке, -ашке, -ачке, ушке** (слабије плодни): **наглавце, наглавачке, потрбушке, оберучке** и сл. Ове деривате срећемо и код Клајна (2003: 376) али као други тип образаца – *сложено-суфиксални дериват* (Zusammenbildung) – без икаквог објашњења. Парафразом наведених деривата долази се јасно до *предложне фразе* или конструкције **PrepP** (*на главу, по трбуху, с обе руке...*) као 1. НК или *базе* на коју се додају напред наведени суфикси. Овај поступак упућује на закључак да *адверби* не познају деривате са *циркумфиксом*. Анализа српског корпусног материјала ипак указује на појаву тог творбеног образаца у српском творбеном систему: /N + /по.....но/ > **посмртно**), (N + (у.....у) > **уистину**), али на као посве ретку појаву. Клајн (2003: 266) дозвољава и могућност да *циркумфикси* у српском језику *изводе* и *придевске деривате* (**бешуман, безрезервни, ванматерични, међудржавни, предизборни, прекобројан** и др.). У свим овим примерима, међутим, *изостаје префикс* који би са суфиксом

-(а)н или **-ни** творио *адјективске деривате*; **без, ван, међу, пред, преко** су у наведеним примерима чисти *предлози* који са *именицама* као основама творе *предлошке фразе* које даље са додатим суфиксима изводе деривате, образац *сложено-суфиксалне творбе (Zusammenbildung)*, а што јасно проистиче из парафраза: *без резерве, без шума, ван материце, међу државама, пред изборе, преко броја* и сл. Појединачно, без системског карактера, у српском језику су ипак могући и *придевски деривати* са *циркумфиксом* као у следећој структури: /Adj + /u.....ljen/ > Adj. (*усамљен*); превагу међутим имају као и у немачком *глаголски* и *именички дериват* и и наглашено *прилошки деривати* са *циркумфиксом*. О њиховој специфичности у даљем делу текста.

5.1. ГЛАГОЛСКИ ДЕРИВАТИ СА ЦИРКУМФИКСОМ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ. Овај тип деривата у српском језику је изузетно продуктиван и захваљујући великом броју префикса у *функцији семантичке модификације* он је веома креативан. То претпоставља да ови деривати познају различите *семантичке обрасце* па самим тим и *творбене обрасце*. Опис сваког од њих би увелико прешао задате границе овог рада, па ће наша пажња у раду бити усмерена на површинску творбену структуру *глагола са циркумфиксом*. Префикси ће, без обзира на њихову семантичку различитост, бити набројани један поред другог и разврстани према бази, очито *номиналној* и *адјективској* као преовладавајућој. Примери попут: *позлатити, ископати, закључати, уразумити, зауздати, забарикадирати, понемчавати, посрбљавати, постројити, поцинковати, пролепшати се, оцртавати се, ослободити се* дају се описати као:

/N/ + /po-, is-, za-, o-, u-, ob- ..... -ti, -iti, -irati-, -ovati / > V

Очигледно да је код овог обрасца преовлађујући префикс **по-** сврставајући ове глаголске деривате у класу '*орнативних*' попут **ver-** у немачком. Као синоним, али далеко ређе, може да се јави и префикс **о-**, кога Клајн (2003: 345) сврстава у најпродуктивније, а што не потврђује наш анализирани корпус. Пре би се могло рећи да он конкурише немачком префиксу **be-**. Илустрације ради наводимо неке од примера:

- 20) *Из Панчева сам побегао у Праг јер су хтели да ме помађаре, из Прага сам побегао за САД јер су хтели да ме понемче, а из САД ћу побећи ако неко од мене буде хтео да направи Американца.* (www.novosti.rs/.../репортаже.409.html:538511-Пупинов-гроб-од-20.03.2018)
- 21) *Централна банка може да заузда инфлацију, ако би хтела и била спремна да плати цену која није мала* (www.vaseljenska.com/ekonomija/cene-idu-svojim-putem-20.03.2018)
- 22) *Одвијач се уразуми.* (Г. Грас 1994: 9: Мачка и миш)

- 23) *Кажу, узбудљив је то посао јер умешношћу, иконама треба вратити време, поново **позлатити** векове Крушедола.* (www.novosti.rs/.../репортаже.409.html:246162-Pet-vekova-u-pozl..-20.03.2018).
- 24) *Например, напуне се чаше, па је сваки дужан **на** дати знак да **искапи** чашу.* (<https://books.google.rs/books?id=0eFEBAQAQBAJ-20.03.2018>)
- 25) „ – *драги Господ није вас без разлога **обдарио** талентима”* (Грас, Г. 1994: 98: Мачка и миш)

Типични суфикс за ову групу деривата који од именица (N) помоћу наведених префикса твори *циркумфикс-деривате глагола је –ити*. Он истовремено у комбинацији са префиксима има *функцију синтаксичке транспозиције*. Не треба искључити ни суфикс **-ти**, а посебно не суфикс страног порекла – **ира-ти** као у **забарикадирати** те суфикс –**овати** у **поцинковати** и њему сличним глаголима.

Ништа мање продуктивни у српском језику нису ни *глаголски циркумфикс-деривати* са **Adj.** као базом. Глаголи: **подмладити**, **застаревати**, **опустети**, **омудрати**, **укрутити**, **омекшавати**, **отврдњавати** показују структуру делом различиту у односу на глаголе са N као базом:

/Adj./ + /pod-, po-, o-, za-, u- ..... -eti, -iti, -ati, -evati, -avati / > V

То се пре свега односи на број и врсту суфиксалних морфема у функцији *синтаксичке транспозиције*, изводећи глаголе од придева, уз истовремену *семантичку модификацију* помоћу префикса, најчешће су и овде у питању: **о-, по-, за-, под-** иза којих стоје неретко неидентични семантички обрасци. Најчешћи је ипак онај који означава ’стање’. Илустрације ради упореди:

- 26) *...” Ове две сцене су ми – после детињства, када је једина замислива сцена била санкање док се мокра одећа не **укрути**, и док се нос и прсти не следе – (н)остале синоним за планину...* (vucinic.me/andjeli-u-snegu/-29.04.2018: Мачка и миш)
- 27) *... и кад смо следећег лета мало **омудрали**, није се стидео пред нама ...* (Грас, Г. 1994: 66: Мачка и миш)
- 28) *У кривичном праву **злочин** геноцида **не** застарева, али у животима људи и у историји цивилизације исти се и **не** понавља, већ непрекидно траје.* (<https://www.kcns.org.rs/.../jasenovac-zlocin-koji-se-ne-sme-zaborav-21.03.2018>)
- 29) *Како **подмладити** кожу лица.* (<https://betty.rs/kako-podmladiti-kozu-lica-29.04.2018>)

Посебно место у овој групи глагола заузимају суфикси **-евати / -авати** са аломорфима (*омекшавати, отврдњавати*) који немају кореспондент у немачком. Осим *синтактичке транспозиције* они имају и додатна семантичка обележја која маркирају *акционалност* (Aktionsart) као *несвршени глаголски вид*, тачније као 'процес у трајању и понављању'.

У српском корпусу бележимо и *глаголске деривате са циркумфиксом* који за базу имају *прилог (Adv)*. *Синтаксичку транспозицију* као функцију превођења прилога у глагол има само суфикс **-ити**; и он се јавља у комбинацији са префиксима које срећемо и у претходним групама попут: **о-**, **об-**, **по** (*објаснити, појаснити, одаљити, поунутрити*). Ови глаголи имају у немачком кореспонденте са префиксима **ver-** и **er-**, али са *адјективским базама* у адвербијалној функцији (*адјункти*). Њихова структура се зато може описати као:

/Adv./ + / **ob-, o-, po-.....-iti** / > V

Илустрације ради упореди:

- 30) *Ако не знаш да објасниш, ти уради.* (<https://www.bastabalkana.com/.../srpske-narodne-poslovice-mudros..-22.03.2018>)
- 33) *Он је вечерас појаснио своју изјаву и рекао да је то урадио „без трунке кајања”.* (www.novosti.rs/.../спорт.438.html:707510-Цветковић-појаснио-и...24.03.2018)
- 34) *Треба теретни саобраћај одаљити од центра града али за туризам то не важи већ треба да буде што ближе центру.* (<https://fr-fr.facebook.com/GradBeograd/posts-30.04.2018>)
- 35) *Пошто су поунутрили атланстичку (аутоколонијалну) идеологију, они не виде да њихов бели господар смишљено уништава не само домаћу индустрију – убијајући тиме конкуренцију – већ да такође тежи и да маргинализује, поткопа и најзад сруши домаће високо образовање, домаће.* (www.intermagazin.rs/kolonijalna-poliarhija/?lang=cir – 30.04.2018)

И не на крају, у корпусу српског језика бележимо глаголске деривате са *циркумфиксом* у функцији *семантичке модификације* и *глаголом* као базом: *очекивати, преждеравати* и сл.). Суфикси **-авати** и **-ивати** маркирају *акционалност* као *несвршени глаголски вид* и означавају 'процес и понављање'. Структура која лежи овим глаголима у основи може се описати као:

/V / + / **za-, o-, po-, pre- ..... -avati, -ivati** / > V

Префикси су уобичајени као и код других творбених образаца са *циркумфиксом* и имају исту функцију – *семантичке модификације*, неретко негативно конотиране. Упореди:

- 34) *Људи се „преждеравају”*. (Политика, 24.03.2018: 04)
- 35) *... не можемо разумно очекивати да, ..., наиђемо на ма какве појаве, процесе или закономерности који би били неспојиви са могућношћу нашег властитог настанка*. (Политика, 24.03.2018)

5.2. ИМЕНИЧКИ ДЕРИВАТИ СА ЦИРКУМФИКСОМ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ.

5.2.1. Именице: *огранак, прирепак, окрајак, окрњак, посинак, подмладак, подлистак, повртњак* спадају очигледно у именичке деривате са циркумфиксом у функцији *синтаксичке транспозиције*. С изузетком именица *подмладак, окрњак* већином је реч о именицама (N) са именицама као базом, али *различите семантичке категорије* у односу на њу. Творбена структура дала би се тако описати као:

/ N/+ /o-, pri-, po- ..... –ak, -njak / > N

Овај творбени образац у српском језику далеко је фреквентнији него именице са *циркумфиксом* у немачком језику; њиховом упоредбом може се јасно устврдити да између њих не постоје кореспонденти али ни семантички еквиваленти. Истовремено пада за око да ови деривати у српском творбеном систему и нису тако продуктивни како то тврди Клајн (2003: 26), утолико пре што именице које он наводи (*довратак, запењак, заселак, напрстак, нарамак, узглавак*) и нису деривати са циркумфиксом већ спадају у *сложено-суфиксалну творбу*, коју јасно потврђују парафразе са *предлошком фразом као базом*³ и 1. НК. Као илустрацију за N-базу наводимо овде само неколике примере:

- 36) *Ова кост има тело и два окрајка*. (jezik za medicinske škole: ULNA medicinskilatinski.blogspot.com/2018/03/ulna-24.03.2018)
- 37) *Повртњак подсети Еда на башту његове стармајке: кромпир, келераба и лена ката*. (Луц Зајлер 2016: 44: Крусо) (превод: Никола Јорданов))
- 38) *Дилема је хоће ли Краљево бити прирепак Чачка као што је некад било*. (www.cacak.org.rs/Regionalna_privredna_komora-185-1 – 02.04.2018)

Примери:

- 39) *Растављена вером на три окрњка, подељена политичком нуждом под разне власти ...* (<https://www.vesti.rs/Vesti/Anticki-Srbi-su-svidanasnji-Sloveni-01.04.2018>)

³ С овим у вези сам Клајн примећује: „Старији граматичари тумачили су ове речи као изведене од синтагми предлог + именица, али такве синтагме не би могле послужити као мотивација” (Клајн 2003: 27).

- 40) *Међутим, овом приликом бих, ипак, нагласак ставио на рад нашег подмлатка Омладинско-теренске јединице, јер на младима свет остаје.* (www.politika.rs/sr/clanak/368262/Dobra-ruka-casnih-ljudi-01.04.2018)

попут (39) и (40) спадају очито у именичке деривате са *циркумфиксом* у функцији *синтаксичке транспозиције* али су ређи у употреби због Adj. као базе.

5.2.2. Омању подгрупу *именичких деривата са циркумфиксом* у српском творбеном систему чине именице у којима циркумфикс има *функцију семантичке модификације*. Овај образац не познаје нпр. творбени систем немачког језика. Примери који следе: *сукрвица*, *суснежица*, *сумаглица*, *измаглица* имају структуру:

/N/ + / **su-, iz-** ..... **-ica** / > N

Суфикс **-ица** у комбинацији са префиксом **су-**, синонимно и **из-**, не мења врсту речи *деривата* у односу на базу, нити мења њену семантичку класу. Истовремено овај *циркумфикс* фиксира семантички образац и основе и деривата као

[N & ŽENSKO]

’референти који су N и женско’

из чега даље проистиче творбени образац:

[SM; N- /su-, iz- ..... -ica/ Femininum]

Наведени семантички образац додатно је мотивисан и *семом* (предикат) ’слабо’ што би га могло приближити и предикату [DIM (N)] (r). Илустрације ради упореди:

- 41) *Слана измаглица распршених капи ударала им је у лице* (Зајлер, Луц 2016: 243: Крусо)
- 42) *Киша и суснежица у нижим пределима, а на планинама снег, знатно отежавају возњу ове вечери, саопштио је Ауто-мото савез Србије.* (<http://www.politika.rs/scc/clanak/394691/AMS-Kisa-susnezica-i-sneg-otezavaju-voznju-8.1.2019>)
- 43) *Неретко се појави необјашњив умор, понекад искашљавање сукрвице или крви које увек води пацијента лекару.* (www.politika.rs/scc/.../Imunoterapija-ubija-celije-tumora-pluca-16.04.2018)

6. АДВЕРБИЈАЛНИ ДЕРИВАТИ СА ЦИРКУМФИКСОМ. Творбени систем немачког језика не познаје *префиксе* као НК у творби адверба, па утолико пре он искључује и циркумфикс као конститутивни елемент адвербијалних структура. Српски на другој страни богат је *префиксима* па аналогно томе и

циркумфиксима. Примери: *насуво, уживо, изнова, испрва, изјутра, накриво, издалека, полако, наглавце* показују да *адвербијални деривати са циркумфиксом* имају следећу структуру:

/Adj./N/ + /na-, u-, iz-, is-, po- ..... -a, -o, -ce / > Adv

Најфреквентнији су они *адверби* са адјективом (**Adj**) као базом и суфиксом **-а** у циркумфиксу у функцији *синтаксичке транспозиције*, а далеко ређи они са суфиксом **-о**. Примери са *именицом* (**N**) као базом су могући али ретки, као што је редак и суфикс **-це**. Илустрације ради упореди:

- 44) *Његов отац се бријао насуво.* (Луц Зајлер 2016: 349: Крусо)
- 45) *Рик је увек изнова пунио чаше, чаше обећања, чаше утехе и чаше својеглавости.* (Луц Зајлер 2016: 268: Крусо)
- 46) *Брежуљак, кућа и дрвеће, издалека, налик на чемпресе, подсетили су Еда на јужњачке пејзаже ...* (Луц Зајлер 2016: 171: Крусо)
- 47) *Преко пуне површине пружала се црвена, а преко тога још једна, жута, жуто-црвено-црна, и тек тада Ед је препознао слику наглавце окренуте заставе.* (Луц Зајлер 2016: 173: Крусо)

7. ЗАКЉУЧАК. На основу спроведене анализе може се извести закључак да је творбени модел *деривације* уз помоћ *циркумфикса* (уведена комбинација префикса и суфикса, испред и иза базе) у функцији синтаксичке транспозиције мање продуктиван у немачком језику, док је у српском потврђен висок степен продуктивности – са више префикса и више суфикса, најчешће у функцији синтаксичке транспозиције, допуштајући и семантичку модификацију. У немачком продуктиван образац овог типа представљају *глаголски деривати са циркумфиксом*, и изузетно ретко именички деривати; девербалне деривате и номиналне деривате, продуктивне у српском творбеном систему, немачки не познаје.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 2002:** S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. HAZU – Nakladni zavod Globus. Zagreb.
- Билешић 2010:** Т. Bilešić, *Prilozi u hrvatskome standardnom jeziku*. (www.hrvatskijezik.eu/radovi/Prilozi_u_hrvatskome_standardnom_jeziku.pdf – poslednji uvid 19.04.2018)
- Доналис 2005:** E. Donalis, *Die Wortbildung des Deutschen. Ein Überblick, 2., überarbeitete Auflage*, Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Клајн 2003:** И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику*, Други део: *Суфиксација и конверзија*, Београд.

- Куна 2006а:** В. Kuna, Nazivlje u tvorbi riječi, *Filologija*, 46–47, ([https://hrcak.srce.hr/file/35043- последњи uvid 18.04.2018](https://hrcak.srce.hr/file/35043-последњи_uvid_18.04.2018))
- Моч 1999:** W. Motsch, *Deutsche Wortbildung in Grundzügen*, Berlin: Walter de Gruyter.
- Тафра/Кошутар 2009:** В. Tafra i P. Košutar, Rječotvorni modeli u hrvatskom jeziku, u: *Suvremena lingvistika*, 67, 87–107.
- Турмаир 2000:** M. Turmair, Vergleich in der Wortbildung, in: Barz/Schröder/Fix (2000): *Praxis und Integrationsfelder der Wortbildungsforschung*, Heidelberg.
- Фермерш 2011–2012:** K. Vermeersch, *Die desubstantivischen ornativen Verben im Deutschen und Spanischen* ([https://lib.ugent.be/en/catalog/rug01:001891471https://lib.ugent.be/en/catalog/rug01:001891471 – 03.05.2018](https://lib.ugent.be/en/catalog/rug01:001891471https://lib.ugent.be/en/catalog/rug01:001891471-03.05.2018))
- Флајшер 1969:** W. Fleischer, *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, Leipzig.
- Флајшер/Барц 1992:** W. Fleischer, I. Barz, *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Unter Mitwirkung von Marianne Schröder, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Флајшер/Барц 1995:** W. Fleischer, I. Barz, *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, 2., durchgelesene und ergänzte Auflage, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Флајшер/Барц 2012:** W. Fleischer, I. Barz, *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin/Boston: De Gruyter.
- Шипка 2005:** D. Šipka, *Osnovi morfologije. Prilog gramatici savremenog standardnog jezika*. ([https://www.scribd.com/document/340978081/Danko-Šipka-Osnovi-morfologije-2005-pdf-poslednji uvid 19.04.2018](https://www.scribd.com/document/340978081/Danko-Šipka-Osnovi-morfologije-2005-pdf-poslednji_uvid_19.04.2018))

DER STATUS UND DIE FUNKTION VOM
ZIRKUMFIX IM WORTBILDUNGSSYSTEM DES
DEUTSCHEN UND DES SERBISCHEN

Zusammenfassung

In der vorliegenden Arbeit wird an einem umfangreichen Belegmaterial des Deutschen und des Serbischen der Status und die Funktion vom *Zirkumfix* untersucht. In beiden Sprachsystemen erweist es sich als wortbildendes Morphem (Kombination von Präfix und Suffix vor und hinter der Basis); obwohl das *Zirkumfix* zur gleichen Zeit *semantische* und

syntaktische Funktion aufweist, seine Hauptfunktion besteht darin, *Zirkumfix-Derivate zu bilden*. Innerhalb dieser Wortbildungsmuster haben wir mit Strukturen zu tun, die sich zum großen Teil in den beiden im Vergleich stehenden Sprachen unterscheiden; im Deutschen sind sie nur zum Teil produktiv, dank der syntaktischen Funktion von Suffixen; in dieser Funktion bilden sie meist *verbale Zirkumfixderivate*, und äußerst selten *nominale Derivate*, mit nur einem einzigen Suffix; im serbischen Wortbildungssystem sind Zirkumfixe sehr *produktiv* und damit auch die *Zirkumfixderivate*; sie gehören verschiedenen Wortbildungsmustern an, weil sie dank mehreren Präfixen auch mehrere semantische Muster bilden; Suffixe haben auch im Serbischen die Funktion *syntaktischer Transposition*, daneben auch die der *semantischen Modifikation*, die das Deutsche nicht kennt. Im Endresultat bilden die Zirkumfixe im Serbischen *verbale, nominale* und *adverbiale Derivate*, vereinzelt auch die *adjektivischen*.

Schlüsselwörter: Präfix, Suffix, Zirkumfix, unmittelbare Konstituente (UK), semantische Funktion, syntaktische Funktion, semantische Modifikation, syntaktische Transposition, das semantische Muster, das Wortbildungsmuster.

Božinka M. Petronijević